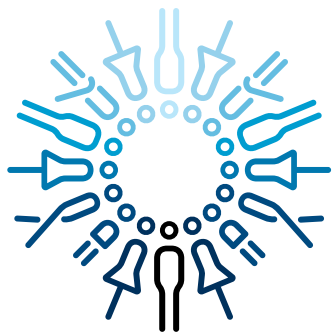

KORFA

N É P E S E D É S I H Í R L E V É L

A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet kiadványa demográfiai kérdésekről

A SZÜLETENDŐ GYERMEKEKKEL KAPCSOLATOS NEMI PREFERENCIÁK MAGYARORSZÁGON

A gyereket tervező párok, személyek egy része erőteljes elképzelésekkel rendelkezik arról, hogy milyen nemű gyermeke(ke)t szeretne. Az ilyen jellegű, a születendő gyermek nemét illető erős preferenciák több módon is komoly mértékben hathatnak a demográfiai viselkedésre. Egyfelől befolyásolhatják, torzíthatják a megszületett gyermekek természetes nemi arányait (lásd a keretes összeállítást). Másfelől hatással lehetnek magára a gyermekvállalási hajlandóságra is. Feltételezhető és több országban igazolt tény ugyanis, hogy amíg preferenciáik nem válnak valóra (például nem születik meg a vágyott fiúgyermek), addig a szülők nagyobb eséllyel vállalnak további gyermeket. Magyarországon az ezredforduló környékén viszont éppen a termékenység növelésének potenciális eszközeként merült fel, hogy amennyiben a harmadik gyermek esetén már engedélyeznék a gyermek nemének megválasztását, az növelhetné a harmadik gyermekek vállalásának esélyét. (És egyben csökkentené a negyedik és többedik gyermekek számát.)

A Korfa népesedési hírlevél mostani számában bemutatjuk, hogy Magyarországon milyen mértékben jellemzőek a gyermekek nemével kapcsolatos elvárások, preferenciák, ezek milyen típusúak, mely csoportokra jellemzőek és hogyan befolyásolják a gyermekvállalási kedvet. Elemzésünkhöz az Életünk fordulópontjai vizsgálat (a GGS survey magyarországi adatgyűjtése) negyedik, 2012-2013-as adatfelvételi hullámának adatait használtuk fel.

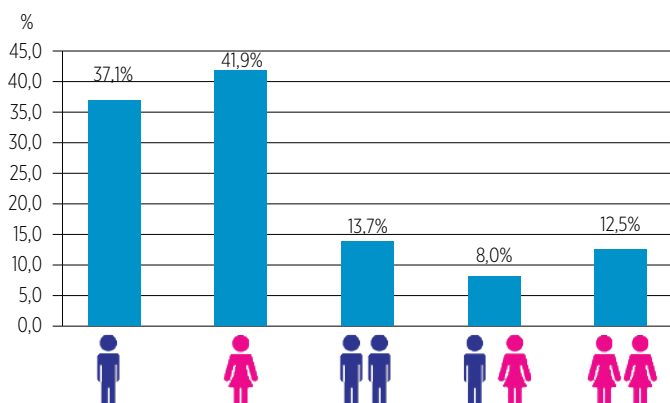
NEMI PREFERENCIÁK ÉS GYERMEKVÁLLALÁSI TERVEK

A társadalmi-demográfiai témájú, országosan reprezentatív Életünk fordulópontjai vizsgálat keretében annak felmérésére is sor került, hogy a kérdezettek tervezik-e (további) gyermek(ek) vállalását, és ha igen, akkor rendelkeznek-e a születendő gyermek nemére vonatkozó preferenciával. Összesen 7036 gyermekvállalási korban lévő válaszadót kérdeztünk meg, vegyesen férfiakat és nőket.

A jövődöbéli gyermekvállalási terveket az 1. ábrán a már megszületett gyermekek nemének függvényében mutatjuk be. (Ennél a kérdésnél csak az egy, illetve két gyermekkel rendelkező válaszadók terveit vizsgáltuk.)

Az adatokból leolvasható, hogy Magyarországon az egy-gyermekekesek körében a lányos szülők kismértékben ugyan, de nagyobb arányban terveznek második gyermeket, mint a fiúval rendelkezők. Másként fogalmazva: a további gyermek vállalására vonatkozó szándék kismértékben csökken, ha az

1. ábra: További gyermeket tervező egy- és kétgyermekes szülők aránya a már megszületett gyermek(ek) függvényében

első gyermek fiú. Érdekes, hogy a kétgyermekesek esetében ez az arány megfordul: a kétfiús anyák kismértékben ugyan, de mégis valamivel nagyobb arányban vállalnának harmadik gyermeket, mint a kétlányos anyák.

A fentieknél markánsabb, egyértelműen szignifikáns mértékű különbséget tapasztalhatunk, ha a kétgyermekesek esetében az azonos és eltérő nemű gyermekkel rendelkezők preferenciáját vizsgáljuk. A két azonos nemű gyermekkel rendelkező 838 válaszadó 13,1%-a tervez harmadik gyermeket, szemben a különböző nemű gyermekeket nevelő válaszadók-nál mért 8,0%-os aránnyal.

A fentiek alapján megállapítható tehát, hogy a nemi preferenciák már magukra a gyermekvállalási tervekre is hatnak. A legmarkánsabb különbség a harmadik gyermek tervezése kapcsán figyelhető meg: a fiú- és lánygyermekkel is rendelkező szülők több mint harmadával kisebb eséllyel terveznek harmadik gyermeket, mint a többi kétgyermekes szülő.

Tovább lépve, az 1. táblázatban azt mutatjuk be, hogy a további gyermeket tervező 3267 fő milyen preferenciákat nyilvánít ki a következő tervezett gyermeke nemére vonatkozóan.

Általánosságban megállapítható, hogy a (további) gyermeket tervező válaszadók csaknem kétharmada (63,8%) úgy nyilatkozott, hogy nincs preferenciája a születendő gyermek nemét illetően. A valamilyen nemi preferenciával rendelkezők között a fiút preferálók (20,4%) aránya valamelyest meghaladja a lányt preferálókét (15,9%). Az összkép azonban ennél összetettebb, mivel az esetlegesen már megszületett gyermekek száma és nemi eloszlása jelentősen befolyásolja a válaszokat.

A táblázat első sorából az derül ki, hogy a gyermektelenek között jóval nagyobb arányban vannak azok, akik fiút szeretnének, mint akik lányt. Ezzel szemben az egygyermekesek esetében a fiúgyermekkel rendelkezők nagyobb arányban vágnak lányra, mint amilyen mértékben a lánnyal rendelkezők fiúra. Ugyanakkor már itt látványos, hogy mindkét esetben igen ritka, amikor valaki az első gyermekével azonos nemű második gyermeket tervez, tehát él a vágy a gyermekek nemének kiegyensúlyozására.

A két egynemű gyermeket nevelők között újra megjelenik a fiúk nagyobb arányú preferálása: a kétlányos szülők kb. 10

százalékponttal nagyobb arányban szeretnének fiút, mint amilyen arányban a kétfiús szülők lányt.

Azokat a szülőket külön is vizsgálhatjuk, akiknek vagy nincs gyermekük, vagy egy fiuk és egy leányuk van, tehát a tényleges nemi arányok kiegyenlítettek (ők összesen 2554-en vannak). 13,0%-uk (333 fő) szeretne lányt, és 20,5%-uk (523 fő) fiút, ami itt is egyértelmű és markáns fiúpreferenciát jelent.

Ha azt vizsgáljuk, hogy a válaszadók mennyire vágnak különböző nemű gyermekekre, akkor az előzőtől eltérő sorok adatait kell megfigyelnünk: az egygyermekes, illetve a két egynemű gyermeket nevelő szülők válaszait. (A három- vagy többgyermekes szülők preferenciáit ezúttal az alacsony elemszám miatt nem vizsgáljuk.) A fenti feltételnek 669 fő felelt meg a felmérésben. Közülük 49-en (7,3%) ugyanolyan nemű gyermekre vágytak, mint a már megszületett egy vagy két gyermekük, ellenben 249-en (37,2%) a másik nem iránt érzett preferenciájukat fejezték ki.

Az eredményekből tehát kitűnik, hogy a gyermekek különféle nemi kombinációi nem egyenlő mértékben támogatottak: két vágyott „családmodell” átlag feletti támogatottsága kiemelhetőnek tűnik. Egyfelől Magyarországon is van egy olyan csoport, melynek tagjai fontosnak érzik, hogy legyen (legalább) egy fiúgyermekük; a létszámuk meghaladja a lánygyermeket preferálókét. Emellett megjelenik a kiegyenlített nemi arányokra való törekvés is (egy fiú-egy lány).

KIK AZOK, AKI ERŐTELJES NEMI PREFERENCIÁVAL RENDELKEZNEK?

A gyermeket tervezők közül az alábbi – általunk képzett – négy csoportot érdemes elkülönítve is megvizsgálni:

Következétesen fiút preferálókként jelölhetőek meg azok, akik első gyermeküknek fiút szeretnének, vagy annak ellenére, hogy már van fiuk, ismételten fiúgyermeket szeretnének. (Ebbe a csoportba a válaszadók 16,6%-a tartozik.)

1. táblázat: A következő gyermek nemére vonatkozó preferenciák a megszületett gyermekek számának és nemének függvényében, 2012

Megszületett gyermekek száma és neme	Lányt szeretne	Fiút szeretne	Mindegy	Összesen
Nincs gyermek	328 13,2%	514 20,7%	1645 66,1%	2487 100,0%
Egy fiú	105 39,0%	19 7,1%	145 53,9%	269 100,0%
Egy lány	24 8,2%	87 29,9%	180 61,9%	291 100,0%
Két fiú	30 48,4%	3 4,8%	29 46,8%	62 100,0%
Egy fiú és egy lány	5 7,5%	9 13,4%	53 79,1%	67 100,0%
Két lány	3 6,4%	27 57,4%	17 36,2%	47 100,0%
Három vagy több gyermek	24 54,5%	6 13,6%	14 31,8%	44 100,0%
Összesen	519 15,9%	665 20,4%	2083 63,8%	3267 100,0%

A **következetesen lányt preferálóknak** azokat neveztük, akik első gyermeküknek lányt szeretnének, vagy annak ellenére, hogy már van lányuk, további lányt szeretnének (11,0%).

Nemi kiegyenlítést preferálóknak neveztük azokat, akiknek már van(nak) gyermekük/gyermekük, és következőként olyan nemű gyermeket kívánnak, akivel együtt kiegyenlített(ebb) lesz a gyermekeik nemi aránya, például fiúk van és lányt szeretnének¹ (7,6%).

Következetesen preferencia nélkülieknek nevezzük azokat, akiknek annak ellenére sem számít a következő gyermekük neme, hogy jelenleg nem kiegyenlített a gyermekeik nemi aránya, például egy vagy két lányuk van, mégis mindegy nekik a következő gyermek neme (11,4%).

A válaszadók több mint felét (53%-át), akiknek a hozzáállása még ennyire sem volt egyértelmű, nem soroltuk be egyik csoportba sem. Ennek a csoportnak a túlnyomó többségét azok alkották, akiknek még egyetlen gyermekük sem volt, és úgy nyilatkoztak, hogy az első gyermekük nemét illetően nincs preferenciájuk. Ebben az esetben nem egyértelmű, hogy a válaszadónak valóban nem fontos a tervezett gyermek(ek) neme, vagy rendelkezik ugyan preferenciával, de az nem terjed ki a gyermekek sorrendjére. (Például egy fiút és egy lányt szeretne, de mindegy, melyik születik először.)

A 2. ábra mutatja, hogy az egyes társadalmi csoportokban milyen arányban jelennek meg a fenti csoportokba sorolt válaszadók.

A MÁSIK ÚT

Elemzésünkben azzal a kérdéssel foglalkoztunk, milyen demográfiai hatásai lehetnek a gyermekek nemére vonatkozó preferenciának, amennyiben a szülők csak a születéskorlátozás általános módszerével élhetnek. (Vagyis csak és kizárólag arról dönthetnek szabadon, hogy születik-e következő gyermekük vagy sem.) A szülők erőteljes nemi preferenciája azonban más, radikálisabb eljárások alkalmazásában is kifejeződik.

Egyfelől a szülők kísérletet tehetnek a gyermek nemének mesterséges módszerekkel történő befolyásolására már a fogantatás előtt. Ilyen praktikákat időtlen idők óta alkalmaztak, de jellemzően igen alacsony hatékonysággal. Az elmúlt évtizedekben azonban már megnyílt a technikai lehetőség az orvosi eszközökkel történő hatékonyabb eljárások előtt (pl. spermaselektáció, mesterséges megtermékenyítéskor a megtermékenyített petesejtek közötti szelekció, stb.).

Másfelől elterjedt az ultrahang készülékek használata, és megjelentek olyan vértesztek is, amelyek segítségével a hetedik héttől az anya véréből nagy biztonsággal megállapítható a magzat neme. Ezek a születendő magzat nemének megállapítását lehetővé tevő eljárások pedig teret nyithattak a szelektív abortusz módszerének.

Harmadrészt a magas csecsemő- és gyermekhalandósággal rendelkező országokban (így a múltban Európában is) szinte természetesek és széles körben elfogadottak voltak a különböző nemű gyermekek gondozása közötti eltérések (pl. a táplálás minőségében vagy az esetleges orvosi költségek fizetésében). Ezek pedig már a gyermek születése után is hozzájárulnak a szülők által kívánatosnak tartott gyerekszám és nemi arány kialakulásához.

A születési és csecsemőhalandósági adatok azonban egyértelműen arról tanúskodnak, hogy az elmúlt évtizedekben (a nyolcvanas évek elejétől) a harmadik világ országaiban tömegessé vált a fent említett radikális eszközök alkalmazása.

A legtöbb kultúrában (de nem mindenütt!) a fiúgyermek a vágyottabbak, preferáltabbak, emiatt sok területen igen komoly férfitöbblet alakult ki. Míg természetes módon 104–106 fiúgyermek-születés jut 100 leánygyermek-születésre, néhány országban ez az érték már megközelíti vagy meg is haladja a 115-öt. Ennek a jelenségnek középtávon akár igen komoly társadalmi-demográfiai következményei is lehetnek. A nemi egyensúly eltolódásának káros társadalmi hatásaitól tartva – illetve egyéb okok miatt – a jog a szelektív abortusz alkalmazását most már sok országban tételesen, és egyre konkrétabb módon tiltja. (Például Indiában 1994, Magyarországon 1998, Kínában 2005, Nagy-Britanniában 2014 óta.)

Újdonságot jelent, hogy egyes fejlődő országok mellett Európában és az Egyesült Államokban is egyre több tudományos közlemény számol be arról, hogy bizonyos etnikai (jellemzően bevándorló) közösségeken belül már a fejlett országokban is radikálisan eltolódik a nemi arány a fiúk javára. Ettől részben független, de Európát érintő jelenség, hogy a kontinensen egyes balkáni államok (Albánia, Montenegró, Koszovó) esetén a születéskori nemi arányok a teljes társadalom szintjén is erőteljesen eltolódtak a fiúk javára.

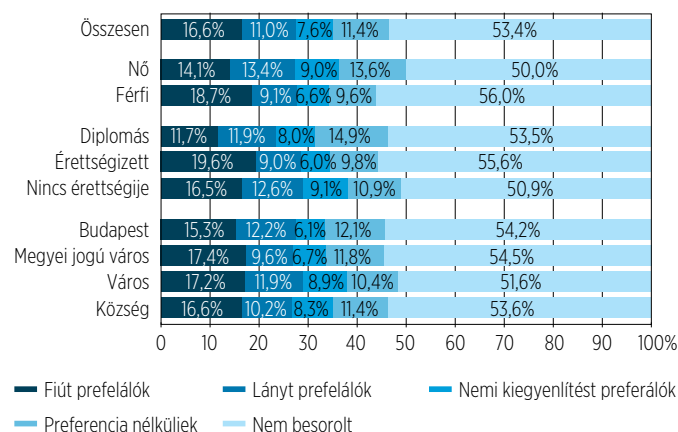
2. táblázat: 100 leányszülésre eső fiúszülések száma néhány államban, 2010 körül

Kína	117,8
Azerbajdzsán	116,5
Örményország	114,9
Grúzia	113,6
Albánia	111,7
Vietnám	111,2
India	110,5
Pakisztán	109,9
Montenegró	109,8

Forrás: Sex Imbalances at Birth UNFPA 2012: 20.

¹ Látható, hogy itt már leegyszerűsítő feltételezéssel élünk. Akinek például lánya van és fiút szeretne, nem biztos, hogy a nemi kiegyenlítést preferálja, lehet, hogy inkább fiút preferál. A valóságban a különféle, a gyermekek nemére vonatkozó elképzelések nyilvánvalóan nem különíthetők el ilyen tisztán.

2. ábra: Nemi preferenciák különböző társadalmi csoportokban

Jól látható, hogy a férfiak körében egyértelműen átlagon felüli arányban jelenik meg a fiúpreferencia: kétszer annyian preferálják következetesen a fiúgyermeket, mint a lányt. Ellenben a nők körében e két csoport közel azonos arányban van jelen.

Az iskolai végzettség alapján bontva a válaszokat megfigyelhető, hogy a diplomások körében kiegyenlített arányok jelennek meg: körülbelül ugyanolyan arányban vannak jelen a fiút és a lányt preferálók, illetve ebben a körben a legmagasabb a preferencia nélküliek aránya. Érdekes ugyanakkor, hogy az érettségizett válaszadók körében kiemelkedően magas a fiúpreferenciával rendelkezők aránya.

Az adatok azt is mutatják, hogy nincs szignifikáns hatása a válaszadók lakóhelyének a nemi preferenciákra, cáfolva ezzel azt az általános vélekedést, hogy a falvakban élők körében erősebb a fiút utód iránti vágy, mint a városi lakosság körében. Ehhez hasonlóan a nemi preferenciák a vallásossággal, illetve a felekezethez tartozással sem mutatnak összefüggést.

A gyermek nemére vonatkozó preferenciák az egyes társadalmi háttértényezőknél erősebben függenek össze a válaszadók általános, nemi szerepekkel kapcsolatos elképzeléseivel. Általánosságban elmondható, hogy azok között, akik a hagyományos nemi szerepekben gondolkodnak, vagy egyetértenek a nőkkel kapcsolatos negatív előítéletekkel, az átlagnál sokkal magasabb a saját gyermeknek konzekvensen fiút preferálók aránya; illetve fordítva: a fiút preferálók körében nagyobb arányban fordulnak elő a hagyományos nemek közötti egyenlőtlen feladatmegosztást támogatók. Ezt támasztja alá az is, hogy a következetesen fiút preferálók átlag feletti arányban értenek egyet az olyan állításokkal, mint például: „általában a férfiak jobb politikai vezetők, mint a nők”, vagy „egy pár tagjai közül a férfinak kell idősebbnek lennie”.

Míg a lányt vagy a nemi arányok kiegyenlítését preferálók a véleménykérdések alapján nem mutatnak határozott elkülönülést az átlagtól, a következetesen preferencia nélküli csoport igen. Valójában ez utóbbi csoport tagjai a nemi szerepekkel kapcsolatos elképzeléseik alapján gyakran a fiút preferálók ellenpólusának tekinthetők. A fenti példákon túl, az átlagnál nagyobb arányban utasítják el azt az állítást, miszerint „nem tesz jót egy kapcsolatnak, ha a nő többet keres, mint a férfi”, valamint többségük teljesen egyetért azzal a hazai társadalmat egyébként erőteljesen megosztó vélekedéssel, hogy „a háztartási munka ugyanannyit ér, mint a fizetett munka”.

További információ:

Csapodi Csaba csapodi.csaba@trefort.elte.hu

Kapitány Balázs kapitany@demografia.hu

KSH NÉPESSÉGTUDOMÁNYI
KUTATÓINTÉZET

KORFA – NÉPESEDÉSI HÍRLEVÉL

Szerkesztő: Kapitány Balázs kapitany@demografia.hu

Kiadó: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Cím: 1024 Budapest, Buday László utca 1-3.

Terjesztő: Várnainé Anek Ágnes anek@demografia.hu

Telefon: 06-1-345-6557; Fax: 06-1-345-1115

ISSN 1586-7684 (nyomtatott) HU ISSN 2062-7599 (online)

TISZTELT OLVASÓNK!

A Korfa korábbi számai letölthetők a www.demografia.hu oldalról. A kiadvány szövege és ábrái továbbszerkeszthető formátumban igényelhetők Kapitány Balázs szerkesztőtől a kapitany@demografia.hu e-mail címen.